

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Pervers

Sinds een tijdje verkeer ik nogal eens in het gezelschap van sociologen. Toen ik iets schetste over mijn worsteling met de overdracht van een perverse dynamiek in een therapie, bleek hun taalgebruik verschillend van het mijne. In plaats van sympathie voor mijn tegenoverdrachtelijk lijden, was hun eerste reactie dat ik het woord 'pervers' verkeerd gebruikte. Ter illustratie stuurde een van hen mij de volgende dag een citaat uit de handelingen van de Eerste Kamer. Het zou mij wel interesseren, dacht zij, omdat het over de stelselwijziging ging waardoor psychotherapie in de basisverzekering komt. GroenLinks-senator Tof Thissen schetste op 3 juli 2006 het volgende scenario: 'En daarmee betreden we het hoofdstuk van onbedoelde, zo niet perverse gevolgen van de stelselwijziging. Want de eisen van de financiers zullen door deze financiële druk in toenemende mate de praktijk van zorgprofessionals binnensijpelen, dat proces is al bezig om zich door de haarvaten van de hele gezondheidszorg te verspreiden. De dynamiek is voorspelbaar: verzekeraars maken inkoopafspraken met zorgaanbieders, maar zullen voor hun geld gegevens terug willen zien. Omdat ze zelf niet in de spreekkamers aanwezig kunnen zijn, zal de neiging groot zijn om langs de weg van de codes, cijfers en formulieren zo veel mogelijk aan de weet te komen. Want door meer te weten, kunnen ze slimmer inkopen en meer rendement maken. Dat is een onvermijdelijk proces, want alleen zo kunnen de zorgverzekeraars de zorg volgens hun financiële maatstaven disciplineren.' In de sociologie wordt met 'pervers' verwezen naar onbedoelde, schadelijke gevolgen. En, inderdaad, de financiering van zorg via 'diagnose-behandelcombinaties' heeft nu al perverse gevolgen: binnen beroepsverenigingen strijden voor- en tegenstanders, sommigen zien nieuwe kansen voor de psychoanalyse, anderen menen dat de vertrouwelijkheid ernstig wordt geschaad, en dat de verzekeraar de behandelkamer binnen komt.

Die sociologische vriendin zal ik dit nummer van het tijdschrift toesturen ter illustratie van de psychoanalytische visie op perversie. Jaap Ubbels introduceert het onderwerp als volgt: 'Een eeuw psychoanalyse heeft ons geleerd dat het bij perversie niet alleen gaat om een kleurrijke, uitdagende, subversieve seksuele anarchie, maar dat het ook een krachtige manier kan zijn om vijandigheid en haat uit te drukken.' Perverse processen houden altijd een manipulatie van de werkelijkheid in, en als ze het psychoanalytische proces binnendringen, dreigt het gevaar van een pervers pact tussen analyticus en analysant, die als

twee invaliden bezijden de werkelijkheid verder strompelen en dat pact bezegelen door hun eigen regels te maken. In drie interessante klinische vignetten schetst Ubbels vervolgens hoe dergelijke processen zich voordeden in de analyses van overwegend neurotische patiënten.

Vier collegae reageren op ons verzoek op Ubbels' artikel. Leo Ruelens vertrekt vanuit het freudiaanse economische gezichtspunt. De pervers wordt gedreven door een grote kwantiteit lustgevoelens, die hij maximaal tracht te beleven. Moraal, schaamte of walging spelen een geringe rol, maar in de aanvaring met de realiteit wordt deze onverbiddelijk deels geloofchend. Een perverse dynamiek is niet alleen kommer en kwel, maar er zijn ook positieve aspecten, namelijk in relatie tot creatieve vermogens. Ton Stufkens maakt juist bezwaar tegen de nadruk op de aangetaste realiteit, zoals Ubbels die veronderstelt. Naar zijn idee staat in de hedendaagse psychoanalyse de notie dat er 'een werkelijkheid' zou bestaan onder druk en de analyticus heeft daarover zeker niet het laatste woord. Stufkens gaat uit van een werkelijkheidsconcept dat aan analysant en analyticus een principieel gelijkwaardiger status verleent. Zijn klinisch-technische commentaar laat nog eens zien hoe verschrikkelijk moeilijk de hantering van een perverse dynamiek is. De lacanianen Karin Temmerman en Filip Geerardyn vertrekken vanuit het freudiaanse structurele gezichtspunt als zij de neurose onderscheiden van de perversie. Perversie gaat samen met splitsing binnen het Ik, en wordt dus gekenmerkt door een *intrasystemische* dynamiek tussen de gesplitste delen van het Ik. In de neurose is er echter sprake van *intersystemische* dynamiek tussen het Ik en het Es, waarbij het Ik zijn eenheid behoudt. In de lacaniaanse psychoanalyse is perversie een van de drie te onderscheiden onbewuste structuren (naast neurotisch en psychotisch).

In dit nummer gaat Antonie Ladan in op de noodzaak van desillusioneren. In een analyse moeten impliciete relatiepatronen en vroegkinderlijke wensen herkend en serieus genomen worden, maar de analyticus heeft de taak duidelijk te maken dat het om een illusie gaat, waarvan afscheid moet worden genomen.

In de komende tijd vindt een aantal veranderingen plaats in de redactie. Een eerste is dat de redactie de positie van gastredacteur heeft ingesteld. Een deskundige op het gebied van de psychoanalyse van buiten de kring van de verenigingen die het tijdschrift hebben opgericht en dragen, wordt voor een relatief korte tijd redactielid. De deskundigheid kan liggen op het gebied van behandeling, van onderzoek, van pedagogiek, sociologie, en ga zo maar verder. Wij hopen zo gestimuleerd te worden om onze blik te verbreden. Filip Geerardyn maakt in die functie sinds september deel uit van de redactie. Hij is praktiserend psychoanalyticus en hoofddocent toegepaste psychoanalyse in de vakgroep psychoanalyse van de universiteit van Gent. In zijn reactie op het artikel van Ubbels over perversie geeft hij zijn visitekaartje af.

Frans Schalkwijk